

STRUKTUROVANÝ SYSTÉM PŘÍPRAVY UČITELŮ PRO DOPRAVNÍ VÝCHOVU NA ŠKOLÁCH 1., 2. A 3. STUPNĚ

Mojmír STOJAN, Pavel PECINA

Souhrn: *Efektivní realizace dopravní výchovy závisí na úrovni kompetence a kvalifikace učitelů k jejímu vedení na všech úrovních a všemi dostupnými formami. Nabytí takové kompetence lze dosáhnout ve strukturovaném systému přípravy učitelů již v základním, ale také v postgraduálním pedagogickém studiu, a to prezenčně, kombinovaně i distančně. V rámci výzkumného záměru „Škola a zdraví pro 21. století“ MSM0021622421 byl do rutinního provozu zaveden systém, vhodný pro specifické české podmínky.*

Klíčová slova: *příprava učitelů na dopravní výchovu, strukturovaný systém přípravy, obsahové, formální a technologické hledisko*

1. Vzdělávací systém musí reflektovat aktuální vývojové společenské potřeby. Z tohoto hlediska se jeho adaptace na fenomén dopravy a koexistenci člověka s dopravou stává jedním z klíčových programů na všech stupních škol. Reálným produktem k naplnění potřebných cílů udržitelné mobility a zároveň uspokojivého životního komfortu je dopravní výchova, zejména její institucionální formy na školách 1., 2. a 3. stupně. Efektivní realizace dopravní výchovy závisí na úrovni kompetence a kvalifikace učitelů k jejímu vedení na všech úrovních a všemi dostupnými formami. Nabytí takové kompetence lze dosáhnout ve strukturovaném systému přípravy učitelů již v základním, ale také v postgraduálním pedagogickém studiu, a to prezenčně, kombinovaně i distančně. V návaznosti na předchozí etapu výzkumu, jehož těžištěm bylo zmapování situace v 10 evropských zemích s různým systémem a hloubkou dopravní výchovy dětí a mládeže na základních a středních školách, a to podle jednotně stanovených kritérií (viz studie Stojan, M. *Prevence účasti dětí na dopravních nehodách v zrcadle rozsahu a forem dopravní výchovy dětí a mládeže ve vybraných zemích EU, část 1 a část 2*), byl s respektem k tradicím českého školství vyprojektován v rámci výzkumného záměru *Škola a zdraví pro 21. století* MSM0021622421 a na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity do pilotní etapy rutinního provozu zaveden systém odvozený pro specifické české podmínky. Hlavním cílem tohoto systému je osvojení (vědeckými metodami rešerše a analýzy zahraničních dokumentů a evolučních perspektiv mobility) stanoveného spektra odborných znalostí z problematiky dopravní výchovy po obsahové, meto-

dické i technologické stránce a její organické a harmonické začlenění do konkrétních školních vzdělávacích programů všech typů a stupňů základních a středních škol.

Hierarchicky seřazeno jedná se o tyto dopravněvýchovné studijní obory:

2. Dopravní výchova pro učitele 1. stupně ZŠ v prezenčním i kombinovaném studiu

Disciplína je zařazena jako povinný předmět do 4. ročníku studia učitelství pro 1. stupeň ve společném základu a čerpá z již absolvovaných pedagogických a psychologických disciplin.

Obsah je zaměřen na tyto okruhy problematiky:

- Dopravní výchova na 1. stupni ZŠ jako součást přípravy člověka pro klíčové kompetence, definované v RVP
- Aplikace vybraných elementárních předpisů paragrafovaného znění Zákona 361/2000 Sb. o provozu na pozemních komunikacích pro potřeby dětí jako chodců a cyklistů
- Psychologické aspekty dopravní výchovy dětí a mládeže mladšího školního věku
- Zdravotní aspekty dopravních rizik a zásady nejjednodušších výkonů laické první pomoci při dopravní nehodě
- Dopravní výchova v rámci rodiny a její kompatibilita s ostatními společenskými formami
- Dopravní výchova ve školní družině a v mimoškolních aktivitách dětí a mládeže
- Implikace dopravní výchovy do školních vzdělávacích programů pro 1.–5. ročník
- Didaktická analýza učiva předmětu 1. st. ZŠ vzhledem k cílům dopravní výchovy
- Kreativita pedagoga při hledání forem, metod a technologií dopravní výchovy na 1. st. ZŠ

3. Dopravní výchova pro učitele 2. stupně ZŠ v prezenčním i kombinovaném studiu

Tento předmět je zařazen do nově koncipovaného programu studia učitelství pro 2. stupeň ZŠ, a to do společného základu bez rozdílu aprobačních kombinací. Svým zaměřením sleduje přípravu učitelů na vedení dopravní výchovy na 2. st. ZŠ tak, aby organicky navazovala na základy vybudované již na 1. stupni. Po všech stránkách je kladen důraz na větší problémovost a kreativitu při řešení modelových dopravních situací, v nichž se děti v provozu ocitají především jako cyklisté. Příprava ústí do předřidičské přípravy žáků v 9. ročníku ZŠ a anticipuje prvky legislativy některých evropských států, jimiž jsou ošetřeny podmínky řízení jednostopých a dvoustopých vozidel s největší dosahovanou rychlostí do 50 km/h bez klasického řidičského oprávnění.

Obsah rozvíjí tyto okruhy problematiky:

- Dopravní výchova na 2. stupni ZŠ jako součást přípravy člověka pro kompetence determinované globální gramotností v pojetí 21. století

- Aplikace navazujících vybraných předpisů paragrafovaného znění Zákona 361/2000 Sb. o provozu na pozemních komunikacích pro potřeby mládeže staršího školního věku ZŠ
- Psychologické aspekty složitějších situačních dopravních řešení na úrovni starších dětí a mládeže jako účastníků silničního provozu
- Vymezení optimálních vlastností osobnosti účastníka silničního provozu. Formy a metody pěstování a rozvíjení pozitivních vlastností osobnosti řidiče a ostatních účastníků dopravy
- Zdravotní aspekty dopravních rizik a zásady náročnější laické první pomoci při dopravní nehodě
- Dopravní výchova v rámci rodiny a její kompatibilita s ostatními společenskými formami
- Dopravní výchova v zájmových, resp. předřidičských aktivitách mládeže
- Specifika implikace dopravní výchovy do školních vzdělávacích programů 2. st. ZŠ s využitím učiva jednotlivých předmětů, průřezových témat a projektových úloh
- Kreativita pedagoga při hledání forem, metod a technologií dopravní výchovy na 2. st. ZŠ

4. Dopravní výchova ve studijním programu učitelství praktického vyučování na SOU a SOŠ

Zde figuruje povinně volitelný studijní předmět *Doprava a systémy dopravní výchovy*, jehož program zasahuje do tří vyučovacích semestrů a svým univerzálním obsahem postihuje celé různorodé programové spektrum středních odborných škol a učilišť.

Obsah 1. semestru:

- Historie silniční dopravy a dopravních prostředků. Český a světový průmysl dopravních prostředků z hlediska historie. Restaurátorství historických vozidel.
- Doprava. Obecné problémy organizace dopravy. Systémy pozemní dopravy v ČR a v zahraničí, srovnání. Udržitelnost pozemní dopravy a její hranice.
- Soudobé technické a elektronické systémy optimalizace provozních vlastností vozidel. Aktivní a pasivní bezpečnost vozidel.
- Design vozidel jako faktor jejich bezpečnosti, funkčnosti a estetiky. Možnosti designu v souvislosti s novými materiály. Soudobé designové trendy a jejich nositelé.

V rámci těchto přednášek jsou studujícím uloženy samostatné seminární práce z těchto okruhů problematiky:

- Historie silniční dopravy a dopravních prostředků, zejména s ohledem na český automobilový průmysl
- Možnosti a význam uchování historické dopravní dokumentace jako kulturní památky a studijních pramenů o firmách, vozidlech a dopravním pořádku (technická a reklamní grafika, propagační literatura)
- Soudobé technické a elektronické systémy zdokonalující provozní vlastnosti a aktivní i pasivní bezpečnost vozidel

Obsah 2. semestru:

- Dopravní legislativa. Historie a současnost dopravních předpisů na českém území.
- Zákon č. 361 Sb./2000 o provozu na pozemních komunikacích. Dopravní bezpečnost. Pojem „Bezpečný provoz“.
- Dopravní nehody a jejich příčiny. Nástroje ke snížení dopravní nehodovosti. Prevence nehod.
- Dopravní nehoda očima soudního znalce. Vinik nehody a postižený. Metodika posuzování viny a spoluviny.
- Chování účastníků dopravní nehody.
- Typologie úrazů při dopravních nehodách. První pomoc: kriteria, zásady.

V rámci těchto přednášek jsou studujícím uloženy samostatné seminární práce z těchto okruhů problematiky:

- Dopravní nehodovost jako sociální, ekonomický a zdravotnický problém. Nehodovost v ČR a jiných zemích EU. Srovnání a závěry.
- Dopravní nekázeň účastníků pozemní dopravy, její příčiny, formy a následky. Formy prevence dopravní delikvence.
- Děti a mládež jako účastníci dopravních nehod: příčiny, prevence.

Obsah 3. semestru:

- Dopravní výchova ve světle vybraných pedagogických kategorií.
- Psychologické aspekty chování účastníků provozu. Uplatnění psychologických principů v dopravní výchově.
- Didaktika dopravní výchovy. Cíl a obsah dopravní výchovy na SŠ. Formy a metody realizace dopravní výchovy pro mládež ve věku adolescence.
- Využití obsahu a metod dopravní výchovy k rozvoji kreativních schopností žáků na SŠ.
- Modelování a řešení dopravních situací.
- Projekty dopravní výchovy v ČR a v EU.

V rámci těchto přednášek jsou studujícím uloženy samostatné seminární práce z těchto okruhů problematiky:

- Dopravní výchova na školách třetího stupně – SOU, SOŠ (resp. v programu autoškoly). Její školní a mimoškolní formy a cíle. Situace v ČR a ve vybraných zemích EU.
- Projekt dopravní výchovy pro vybraný typ SŠ vzhledem k tvorbě školního vzdělávacího programu (vzdělávací oblasti, průřezová témata, výstupy).
- Projekt vybavení školy didaktickými prostředky a pomůckami pro dopravní výchovu na SŠ.

5. Seminář 3-D k postgraduálnímu studiu dopravní výchovy pro učitele 1. a 2. stupně ZŠ

Tento seminář je primárně koncipován pro graduované učitele pedagogického terénu ZŠ, kteří během svého studia přípravu pro dopravní výchovu neabsolvovali,

ale v praxi se jí věnují. Jde zejména o absolventy pedagogické fakulty MU z období let osmdesátých, devadesátých a pěti let nového tisíciletí. Seminář je vhodný také pro absolventy jiných středních a vysokých škol, kteří pracují v dopravní výchově na školách a jiných výchovných a mimoškolních zařízeních jako pracovníci školních družin, pracovníci v DDM, policisté preventisté apod.

Seminář má charakter blokového kurzu o rozsahu semestrální výuky 2h týdně a jeho absolventi získají speciální *Osvědčení*.

Obsahová šíře problémových okruhů:

- Dopravní výchova ve školách v ČR a v zahraničí. Srovnání.
- Dopravní výchova jako organická součást výchovně-vzdělávacího procesu na ZŠ.
- Prostor pro dopravní výchovu ve školských dokumentech – rámcové vzdělávací programy.
- Metodika tvorby školního vzdělávacího programu ZŠ s aplikací učiva dopravní výchovy.
- Uplatnění akreditovaného programu CŽV ke kompetentnímu vedení dopravní výchovy na ZŠ a v kariérním řádu učitelů.
- Sociální a zdravotní aspekty dopravní výchovy v souvislosti s dopravní nehodovostí.
- Dopravní výchova v rámci rodinné výchovy.
- Dopravní výchova dětí a mládeže ZŠ v mimoškolních aktivitách a v zájmových organizacích.
- Využití prvků učiva tělesné výchovy v dopravní výchově na ZŠ a speciálních ZŠ.
- Péče o začínající a pokročilé cyklisty. Cykloturistika.
- Výklad zákona o provozu na pozemních komunikacích č. 361/2000 Sb. pro učitele ZŠ.
- Obsah DV na ZŠ – analogické cíle a obsah dopravní výchovy na ZŠ.
- Metody a prostředky pro dopravní výchovu na ZŠ.
- Projekty dopravní výchovy pro ZŠ. Zdravá škola. Bezpečná cesta do školy.
- Aspekty kreativity v didaktických a metodických námětech metod a prostředků pro dopravní výchovu na ZŠ.
- Prezentace didaktických prostředků pro dopravní výchovu na ZŠ.
- Dětská dopravní hřiště a jejich pedagogické, organizační a ekonomické aspekty. Flexibilní DDH.
- Aspekty obecné a vývojové psychologie v dopravní výchově na ZŠ.
- Úrazy dětí a mládeže ZŠ v souvislosti s dopravou. Prevence úrazů. První pomoc poskytovaná laikem.
- Právní odpovědnost pedagoga ve škole a mimo školu z hlediska dopravních úrazů dětí.
- Případy očima soudního znalce.
- Spektrum podpory Besipu realizaci dopravní výchovy na ZŠ

6. Navazující seminář 1-D pro absolventy semináře 3-D postgraduálního studia dopravní výchovy

Navazující a prohlubující seminář dopravní výchovy je určen pro absolventy semináře 3-D postgraduálního studia dopravní výchovy, kteří mají Osvědčení, a kteří chtějí pracovat jako lektori a metodici dopravní výchovy na školách

Obsah:

- Statistické ukazatele sociálně-zdravotních dopadů dopravních nehod s účastí dětí a mládeže v materiálech OECD a WHO
- Dopravní výchova v kontextu školních vzdělávacích programů a reálná školní praxe
- Aktuální projekty a programy dopravní výchovy na národní a mezinárodní úrovni
- Konkrétní dopravní úrazy a jejich řešení v rámci laické první pomoci
- Význam a systém sítě základních škol s patronátním metodickým vedením dopravní výchovy

7. CŽV – Pedagogické studium pro profesionální pracovníky v dopravní výchově a státní správě pro dopravu (čtyřsemestrální studium)

Toto studium je v souladu se zákonem č. 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, § 9, odst. (3) , s vyhláškou č. 167 Ministerstva dopravy a spojů ze dne 19.dubna 2002, kterou se provádí zákon č. 247/2000 Sb. § 6 a § 7. a je zaměřeno na pedagogicko psychologické disciplíny, oborové didaktiky, odborné předměty a pedagogickou praxi.

Program je zjednodušenou verzí projektovaného bakalářského studia určeného pro vysokoškolsky kvalifikované profesionální pracovníky působící v dopravě v oblasti výchovy, projektování dopravně – výchovných programů pro všechny věkové kategorie, v logistice a v oblastech řízení dopravní politiky ve státní správě.

Ke studiu budou přijímáni uchazeči, kteří mají vysokoškolské, vyšší odborné vzdělání nebo úplné střední vzdělání s maturitní zkouškou, získané ve studijních oborech, které odpovídají charakteru odborných předmětů v dopravě, a vlastní řídičské oprávnění nejméně skupiny B.

Obsah 1. semestru:

- Vzdělávání v informační společnosti
- Úvod do filozofie
- Obecná pedagogika
- Sociologie
- Úvod do psychologie
- Sociální a pedagogická antropologie
- Informační a komunikační technologie

Obsah 2. semestru:

- Vývojová psychologie
- Komparativní pedagogika
- Obecná didaktika
- Právní nauka
- Praktikum z didaktické technologie
- Základy zdravotních nauk

Obsah 3. semestru:

- Didaktika praktického vyučování a odborných předmětů
- Pedagogická praxe
- Fyzika v dopravě
- Základy traumatologie v dopravě
- Základy pedagogické psychologie
- Dopravní psychologie
- Speciální pedagogika pro dopravní výchovu
- Cvičení z didaktické technologie
- Seminář k závěrečné práci

Obsah 4. semestru:

- Teorie řízení a zásady bezpečné jízdy
- Dopravní legislativa
- Cvičení v praktickém vyučování
- Seminář k závěrečné práci
- Závěrečná práce

Závěr:

Strukturovaný systém dopravní výchovy, jehož cílem je poskytnout celé populaci konzistentní přípravu na život v sociálním prostředí s rozvinutou dopravou, vychází logicky z elementární školní přípravy, jejímž základem je jednotlivým dopravním prvkům, signálům, informacím a konečně i složitějším situacím rozumět a adekvátně (tedy správně) na ně reagovat. Tomuto záměru je v systému věnována příprava učitelů pro oba stupně základní školy a kurzy postgraduálního charakteru pro učitele v praxi včetně operativního aparátu metodiků. Na specifickou a oborově diverzifikovanou úroveň přípravy mládeže ve věku středoškolské přípravy reaguje systém výběrovými disciplinami, reprezentovanými v současném pilotním režimu realizace systému předmětem Doprava a systémy dopravní výchovy. Při aplikaci tohoto vzdělání učitelů středních škol v terénu navazuje na tuto přípravu a je s ní koordinovaný praktický výcvik dopravního chování podle zaměření středních škol. Zbývající prostor problematiky dotýkající se dopravní výchovy v předřidičském věku a při aktivním řidičském výcviku, respektive ve složkách autoškolské, legislativní a politické úrovně výchovného vlivu je ošetřen v prezentovaném strukturovaném systému 4semestrovým odborným studiem pro profesionální pracovníky v dopravní výchově a státní správě pro dopravu. Toto vzdělání je okrajově zaměřeno také pro editory a konceptory veřejné mediální i nemediální publicity, věnující se šíření dopravní osvěty v rozsahu odpovídajícím společenské závažnosti problematiky. Zde lze poznamenat, že tato část systému předchází připravovanému úplnému bakalářskému šestisemestrálnímu studiu z hlediska pojetí pedagogické přípravy unikátnímu studiu, které by mělo být po akreditaci zahájeno na pedagogické fakultě Masarykovy univerzity v roce 2009.

Koncepce strukturovaného studia pro pedagogicky působící pracovníky v dopravní výchově odpovídá zadání, aby se všechny věkové vrstvy populace, které kvalifikovaně vedenou dopravní výchovu absolvují, staly bezpečnými, tolerantními a kompetentními partnery v dopravě, a zároveň se na vytvoření koexistenčního prostředí aktivně podíleli.

Literatura:

- STOJAN, M. *Vybrané aspekty prevence nehod dětí dopravní výchovou.* In *XXV International Colloquium on the Management of Educational Process.* Brno: Univerzita obrany, Fakulta ekonomiky a managementu, 2007. ISBN 978-80-7231-228-3.
- STOJAN, M. *Význam dopravní výchovy na základní škole.* In *XXIV. mezinárodní kolokvium o řízení osvojovacího procesu.* Brno: Univerzita obrany, Fakulta ekonomiky a managementu, 2006, s. 72-73. ISBN 80-7231-39-5.
- STOJAN, M. Dopravní výchova ve škole 21. století jako součást péče o zdraví a prevence úrazů. In ŘEHULKA, E. (ed.) *Škola a zdraví pro 21. století / School and health 2.* Brno: Paido, 2006, s. 587–614. ISBN 80-7315-119-7.

A STRUCTURED SYSTEM FOR THE PREPARATION OF TEACHERS OF TRAFFIC SAFETY AND TRAFFIC SCIENCE IN LOWER- AND UPPER-LEVEL PRIMARY SCHOOLS AND IN SECONDARY SCHOOLS

Abstract: The effective realization of the transport education depends on teacher's competence and qualification for its leading on all levels and by accessible forms. It is possible to acquire this competence in the structured system of teacher's preparation in the fundamental, but also in the postgradual pedagogical form, by presence, combined or distance study. In research „School and health for 21st Century“ MSM0021622421 was applicated suitable system for specific czech terms.

Key words: teacher's preparation for transport education, structured system of preparation, contents methodic or technologic point of view